

Transcripte interview de heer P.S.G. den Hollander op 13 maart 2017.

I-1: Meneer Den Hollander, als eerste wil ik graag van u weten, bent u in Leiden geboren?

G: Ik ben in Leiden geboren [8 mei 1933], maar ik heb mijn eerste levensjaren doorgebracht in Leiderdorp in de Doeslaan [nr. 57; woonden ook Van der Doesstraat 85, later 53, later 46], want mijn vader had daar een tuinderij, bloemen kweekte die eigenlijk. Dat ging niet zo best en toen is hij uiteindelijk, heeft die de tuinderij weggedaan. En hij had als jongen zijnde vroeger al op een scheepswerf gewerkt en toen is hij vanuit de tuinderij is hij weer bij de scheepswerf Boot in de Sumatrastraat gaan werken. En dat is, hij is eigenlijk de rest van zijn leven in de scheepsbouw gebleven.

I-1: Wat voor werk deed hij daar?

G: Mijn vader was op het laatst chef in de afschrijverij, dat was de plaatwerkerij, daar werden de platen voorgevormd, de scheepsplaten. Dat was natuurlijk heel ouderwets, dat kan je je nu niet voorstellen Maar ik heb nog gezien dat ze de platen, de scheepshuiden als het ware, stonden ze in de vorm te kloppen op een zandplaat. Dan stonden ze met een man of vier met een Z-hamer stonden ze om beurten een klap te geven en zo werd die plaat dan in model gebracht.

I-1: Zwaar werk?

G: Ja, en het was eigenlijk onbegrijpelijk dat de mensen nooit op elkaars hamer sloegen, want dat was tik, tik, tik, ging dat. En iedere tik was natuurlijk een andere hamer. En dat maakte natuurlijk ook een verschrikkelijk veel lawaai en stof. Want moet je nagaan, het lag op een zandbed en dat zand eronder dat ging stuiven. Dat is wat de scheepswerf betreft, want later hebben ze een pers gekregen en dat ging toen automatisch. Dat ging misschien wel tien keer sneller als met de hand en misschien nog wel vaker. Ik weet nog dat een schip als het ware echt helemaal met de hand werd opgebouwd. Want de platen werden, met ik weet niet hoeveel man, tegen dat schip aan [onverstaanbaar]. Er stond natuurlijk eerst een geraamte overeind en dat werd allemaal geklonken en dat gaf natuurlijk een verschrikkelijk veel lawaai. En ik weet nog goed, dat heb ik zelf nog gezien, dan had je een zogenaamde heetmaker en die had een vuurtje en daar stond een plaat met gaten en die klinknagels stonden daar in en als ze dan heet waren dan pikte die met een tang en dan gooide hij hem naar de aanpikker en die pakte hem op en die stopte hem in het gat. En op een gegeven moment, die vent had een paar laarzen aan, gooide hij zo een nagel in zijn laars, ja. En hij had gelukkig de tijd [tegenwoordigheid] van geest om het water in te springen. Want het schip stond natuurlijk ook aan de zijkant.

I-1: Jeetje.

G: Kijk, daar heb je nou weer zoiets, dat komt nu toevallig weer naar boven.

I-1: Ja, maar dat is nou juist voor ons leuk om te horen!

G: Dat zijn allemaal dingen, ik heb nog gezien dat ze die schepen echt praktisch helemaal met de hand opbouwden. En toen later kregen ze dan een giek, dat was [onverstaanbaar], geloof ik. Dat was eigenlijk een mast die normaal gesproken op een schip stond. Dat was het eerste hijswerk wat ze kregen. En dan helemaal tegen de Spanjaardsbrug aan, daar stond dan nog een kraantje. Dat heb ik ook nog meegemaakt, dat moest je met de hand bedienen. Dat werd dan gebruikt bij de inbouw van motoren en zo. En later hebben ze een torenkraan gekregen en toen ging het natuurlijk allemaal veel makkelijker. Toen kreeg je ook de helling aan de Zijl. Daar werden dan die schepen dan te water gelaten. Dat heb ik ook allemaal gezien.

I-1: Mag ik nog even terug naar Leiderdorp? Daar had uw vader een tuinderij. Op welke leeftijd bent u als gezin naar Leiden gekomen?

G: Ik denk haast in 1938 denk ik [maart 1939], zo rond die tijd dat we terug gegaan zijn naar Leiden. En toen hebben we eerst geloof ik een maand in de Tollensstraat [nr. 7] gewoond, want dat kon toen. Toen waren er nog huizen genoeg en toen zijn we uiteindelijk in de Rijndijkstraat [nr. 97] terecht gekomen. Ja, en daar heb ik dan gewoond tot, ik denk 1946. Want daar heb ik eigenlijk de hele oorlogstijd verder gewoond. Ja, en toen is mijn vader op een gegeven moment in de oorlogstijd opgepakt en naar Duitsland vervoerd. En m'n moeder, die lag toentertijd net in het ziekenhuis. Wij hebben een periode gehad dat mijn oma, mijn vaders moeder dan [Anna van den Bosch, weduwe sedert april 1936 van Pancras Saronius Gerardus den Hollander; overl. Leiderdorp 13 juli 1963], die zorgde voor ons, maar die moest ook van tijd tot tijd naar huis om voor haar eigen zoontje te zorgen, want die had ze ook thuis.

I-1: Ja, want dat wilde ik nog even aan u vragen, hoe groot was het gezin waar u uit komt?

G: Ik had twee zusters en twee broers.

I-1: Die waren ouder dan u?

G: Nee, ik ben de oudste.

I-1: Dus die zijn geboren in de Rijndijkstraat?

G: Ja, mijn zuster [Geertrui] weet ik niet zeker hoor. Die is denk ik geboren nog in Leiderdorp. Maar van mijn jongste broer [Johannes Adrianus] en m'n jongste zuster [Eduardina Johanna] weet ik in ieder geval zeker dat. Want van mijn jongste broer weet ik nog, die lag in zo'n houten ledikantje, wat mijn vader nog gemaakt had, want dat deden ze toentertijd. De ouders maakten zelf het wiegje of ledikantje nog. En dan weet ik nog, dan moest ik altijd mijn jongste broer voeren [geboren januari 1943]. En dat was natuurlijk erg genoeg, maar je nam stiekem zelf nog wat mee, want je moest dat lepeltje natuurlijk afstrijken, weet je wel.

I-1: Proeven of het niet te heet was?

G: Ja, of dat het niet te vol was. Ja, dat zijn dan ook dingen, dat komt dan weer terug.

I-1: En u vertelde net, uw oma zorgde bij u thuis omdat uw moeder ziek was, die lag in het ziekenhuis, maar ze was hartpatiënt vertelde u ook al net.

G: Daarvóór hadden we al heel wat problemen. Ik moest regelmatig naar de huisarts. Dat moest allemaal lopend gebeuren, want niemand die telefoon had. En de huisarts woonde in de Hoofdstraat in Leiderdorp. Dat was dokter Persant Snoep. Dan moest ik hard lopen daarheen en dan over de Lage Rijndijk over de Van der Valk Boumanweg terug naar mijn vaders scheepswerf moest ik mijn vader gaan waarschuwen. Ja, dat was allemaal hard lopen en dat op je blote voeten.

I-1: Waarom op uw blote voeten?

G: Omdat er geen schoenen waren. En ik had klompen. Ik had natuurlijk een paar eeltplaten onder mijn voeten zitten, die waren nog beter als je leren zolen onder je schoenen. Tegenwoordig heb je nog weleens op het strand een schelpje onder je voeten, nou, dat is vervelend, maar toentertijd liep je overal overheen.

I-1: En dan ging u op uw blote voeten naar de huisarts in de Hoofdstraat en dan om te vragen of hij thuis wilde komen voor uw moeder?

G: Ja, en dat deed hij ook. Toentertijd was het gewoon zo, als ik kwam gelijk, hij gaf me niet eens de tijd om uit te laten praten, want hij wist natuurlijk wat er met mijn moeder aan de hand was. En dan ging hij naar mijn moeder toe. En vaak was het zo, als ik dan bij mijn vader was geweest, om mijn vader te waarschuwen, en voordat ik dan thuis was, soms had ik dan

nog was mijn vader en de huisarts er allebei al. Maar soms was de huisarts al weer weg. Tegenwoordig kan je je dat niet meer voorstellen. Maar ja, wat moest je? Telefoon, dat was er niet.

I-1: En hoe lang is uw moeder ziek geweest?

G: Ja, m'n moeder is eigenlijk totdat ze op een gegeven, ze was ook één van de eerste die een nieuwe hartklep kreeg. Dat heeft als ik mij goed herinner dokter Brom dat nog gedaan. Ja, dat was toentertijd sensationeel. En daar kwam nog bij dat het heel erg nodig was. En dat is nu net eender als een pacemaker. Mijn moeder was ook één van de eersten die een pacemaker kreeg.

I-1: En hoe oud is uw moeder geworden?

G: Ze is bijna 95 geworden.[Geertruida Snoeker, geb. 6-3-1912, overl. 18-11-2004]

I-1: En u vertelde: oma deed veel bij u in huis, voor het gezin zorgde zij. Maar ze ging regelmatig terug naar haar eigen huis?

G: Ja, zij woonde aan de Rijn in Leiderdorp. Nummer 28, ik zal het nooit vergeten.

I-1: Niet in de Hoofdstraat in Leiderdorp?

G: Nee, de Hoofdstraat ligt achter de Oude Rijn, zij woonde echt aan de Oude Rijn. Ik geloof dat dat het Jaagpad heet. Jaagpad 28.

I-1: Maar dan ging zij van de Rijndijkstraat weer naar haar eigen huis, daar had zij ook een gezin nog?

G: Ja, m'n jongste oom, die was er nog. Want mijn andere oom die zat, wat ik net al vertelde, hij zat in Rusland geloof ik bij die organisatie TODT. Want ik weet nog goed, wij hadden een foto van hem met twee tantes ernaast en daar had ie nog dat hakenkruis op zijn arm staan. Want m'n moeder had dat helemaal mooi zwart gemaakt. Want dat mocht natuurlijk niemand zien. Dat was foute boel.

I-1: Want u vertelde net, TODT stond voor, waar was dat van TODT?

G: De organisatie. Waar het voor stond, maar het was een transportorganisatie. Een Duits transportorganisatie. En ik denk dat het een Duits legeronderdeel was. Net zoals je hier de genie hebt en noem maar op.

I-1: En uw opa? Want die mis ik in het verhaal.

G: M'n vaders vader, die heb ik nooit gekend.

I-1: Maar die man van die oma die veel voor u zorgde, dat was die man?

G: Dat was die man, die heb ik nooit gekend. Die is geloof ik maar 48 jaar geworden. Mijn vader is ook niet oud geworden. Mijn vader is maar 62 geworden.[geboren 24-11-1906, overleden 19-5-1968, dus 61]

I-1: Eventjes terug. U had zelf twee broers, twee zussen. Hoe was de onderlinge band tussen de broers en zussen? Want u was de oudste.

G: Ja, maar weet je hoe het is, dat is nou zo merkwaardig, daar kan je eigenlijk weinig over zeggen. Omdat je was eigenlijk altijd bezig. Of kijken of je ergens hout kon stelen of kijken of je ergens, je was altijd onderweg om de boel een beetje draaiende te houden.

I-1: Maar dat hout stelen, was dat in de oorlogstijd?

G: Ja, dat was in de oorlogstijd.

I-1: Maar als ik even terugga in de oorlogstijd, toen was u 7, want u bent van 1933. De oorlog begon in '40. Vóór die tijd, u was de oudste, maar u ging ook wel naar school. Welke school ging u?

G: Ja, ik ging naar de Langebrugschool [nr. 62]. De benedenschool. De hoofdonderwijzer meneer Bosma, meneer [D.] Bosma.

I-1: Wat kan u zich nog herinneren uit die schooltijd?

G: Nou, ik weet dan, ik heb een juffrouw Heuvelmans. Ja, dat is heel gek, maar dat was toentertijd al een heel oud mensje. En juffrouw Antonia. En dan hadden we juffrouw Edelmans, dat was geloof ik in de vierde klas. Die had altijd de rotgewoonte, die had lange nagels. Als je dan niet deed wat zij wilde, dan pakte ze je beet en dan zette ze haar nagels in je.

I-1: Nou ja!

G: Ja, zo ging dat hoor. En dan hadden we meneer Deleur [De Leur?]. Dat was ook een strenge meester, maar echt een rechtvaardige meester. En die had altijd zijn sleutelbos op z'n bureautje liggen en als je wat uitvrat, hij kon heel goed mikken, dan gooide die precies dat sleutelbosje, die gooide die bij je op de bank en dan moest je dat terug komen brengen. En dan moest je je hand ophouden en dan had die een lange liniaal en dan gaf die een pets op je vingers. Dat je nooit van je levensdagen. Nou, je was je voor drie maanden genezen. Ja, toentertijd ging dat nog. Ik heb ook weleens gehad, werd ik achter dat bord gezet en nou ja, ik had het één of ander uitgevreten en de meester die was kwaad en die gaf me een lel en toen had ik een blauw oog. En ik zal je vertellen, ik dors het thuis nog niet eens te vertellen hoe dat kwam. Want als ik dan tegen mijn vader zei: "De meester heeft me een klap gegeven", dan zei hij: "Dan zal je het wel verdiend hebben". Dan kreeg je er nog één achteraan ook. Ja, zo ging dat toentertijd. Toen was er nog een beetje discipline.

I-1: Heeft u wel goede herinneringen aan de schooltijd?

G: Nou ja, weet je wat het is? Mijn schooltijd, ik ben geen beste leerling geweest. Want ik heb altijd zitten prakkeseren, dat weet ik nog heel goed, altijd hoe het met m'n moeder ging. Als ik op school zat, zat ik er altijd ja, want te pas en te onpas kreeg ze dan een hartaanval en liep ze schreeuwend door het huis: "Ik wil niet dood, ik wil niet dood!" En dat blijft je altijd bij. En het gevolg daarvan is ook, misschien ook wel een excuus van mij, maar ik ben drie keer blijven zitten op de lagere school.

I-1: Maar dat kwam omdat u zich zorgen maakte over de thuissituatie?

G: Nou ja, dat weet ik dus niet. Want als je thuis [onverstaanbaar], dan zeg je inderdaad: dat kan niet anders, dat moet zo wezen. En voor de rest, ik lag ook vaak in de knoop met pestkoppen. Want dat kon ik nooit hebben. Ik heb er zelfs eens eentje, dat was een gozer, daar was ik in zekere zin zelf ook een beetje bang voor en die, die had de rotgewoonte, die had een meisje, Marieke heette ze geloof ik. En die hadden een tweedehands juwelenhandeltje op het Kort Rapenburg. Je moet haast nog dat zaakje gekend hebben, want hij heeft er lang na de oorlog nog gezeten. Toen was ie dat meisje weer aan het treiteren en toen werd ik zo kwaad, toen heb ik die knaap eens flink aangepakt. Toen heb ik echt een knokpartij gehad. Enne, hij heeft nooit dat meisje meer gepest. Nou, dat had je dan wel meer. Dat kon ik nooit hebben, dat ie een ander liep te treiteren, weet je wel. Kijk, je maakt allemaal weleens een zottigheidje natuurlijk. Dat doe ik zelf ook wel eens, maar echt iemand een hak zetten of geintjes maken ten koste van anderen, nee, daar hou ik niet van. En toentertijd ook al niet. Maar voor de rest heb ik, ondanks dat ik ben blijven zitten, ik heb het altijd met m'n klasgenootjes verder goed kunnen vinden. Ik heb helaas ook een paar die Joods waren, die ook weggehaald zijn en ook nooit meer teruggekomen zijn.

I-1: Begreep u dat toentertijd?

G: Ja, weet je wat dat is, toen werd toentertijd, werd er eigenlijk achteraf door de publicaties en alles wat je leest. Maar in die tijd, dan wist je wel dat die mensen opgepakt waren en je miste ze natuurlijk wel. Want op een gegeven moment, het was geloof ik in de vierde klas dat dat gebeurde en dan zijn er opeens een paar leerlingen die komen niet meer. Maar daar werd verder geen aandacht aan besteed. En ook geen uitleg gegeven door, voorzover ik

weet, door de schoolmeester of zo. Tegenwoordig zou de school bij elkaar geroepen worden en dan worden er allerlei herdenkingsdagen en ik weet niet wat georganiseerd. Maar in die tijd was dat gewoon niet. Dingen gebeurden en je hoorde er verder niks meer over.

I-1: Als ik nu even terugga in de tijd. U was 7 jaar toen de oorlog begon. U zat toen dus op de benedenschool nog, maar toen brak de oorlog uit. Is er toen nog wel een periode geweest dat u gewoon naar school kon gaan?

G: Ja, ik geloof de eerste drie jaar, ken ook eerder, ik weet het niet precies meer. Maar onze school is toen ook ingenomen [door Duitsers]. Dat is een kazerne geworden. En toen heb ik ook tijdelijk voor halve dagen op de 3 Octoberstraatschool gezeten en ook nog in het Joodse[?] weeshuis. Op de Hooglandse Kerkgracht. Want daar heb ik ook nog school gehad.

I-1: En dat waren de eerste drie jaren van de oorlog, zeg maar?

G: Nee, de eerste jaren van de oorlog zijn nog gewoon geweest. Maar ik weet niet meer of het nou in de tweede of derde klas is geweest. Het kan ook zijn in de vierde klas dat we uiteindelijk naar die andere school gingen. En je had ook wel dat je alleen maar halve dagen naar school ging. En soms helemaal niet. Want het kwam ook weleens zo uit dat dan kon het gewoon niet. Je zat eigenlijk, zeg maar gerust, altijd halve dagen.

I-1: Want voor we wat dieper over de oorlog nog gaan praten. De buurt waarin u woonde bij de Hoge Rijndijk, de Rijndijkstraat. Winkels, waren er winkels?

G: Je had overal, zoals hier ook hier in de buurt, had je mensen die hadden d'r voorkamertje als winkeltje ingericht. Daar kon je dan bijvoorbeeld sigaretten kopen of wat ook. Sommigen die hadden echt een winkeltje. We hadden daar o.a. Habraken [P. Habraken, kruidenier, nr. 39] zitten, die had dan op zijn manier een echt winkeltje. Die had een weegschaaltje.

I-1: Maar in de Rijndijkstraat of?

G: In de Rijndijkstraat, ja. En dan had je ook een paar mensen die hadden dan, nou ja, hoe moet je dat noemen, ze verkochten dan wel het één of ander en zo. Er zat ook een familie Biesheuvel [W. Biesheuvel, nr. 76, begrafenisondernemer?], die hadden ook een soort winkeltje op hun manier. Maar toch niet zo uitgebreid als die Habraken. Die Habraken, die had eigenlijk een winkeltje, dat kon je echt een winkeltje noemen.

I-1: Maar waar moet ik aan denken, kruidenierswaren of een melkwinkel of een bakker?

G: Kruidenierswaren, en we hadden ook een bakker zitten. En ook voor in de straat zat Coba van Leeuwen [J. van Leeuwen-Snijders, nr. 25]. Dat was echt een soort snoepwinkeltje, die zat naast de bakker. Hoe de bakker heette dat weet ik niet meer. En dan had je helemaal op de hoek, daar zat een winkeltje van garen en band aan de Hoge Rijndijk toen. En dat was als ik me goed herinner, hoe heet hij nou ook weer, Snijders.

I-1: Snijders, die zit er nog.

G: Ja, die zit aan de overkant. Maar ik geloof dat hij toentertijd, kan zijn dat er een ander gezeten heeft. Want bij Snijders, daar moest ik vaak voor mijn moeder heen om een klosje garen te halen of zo. En dan had je daar tegenover, daar zat een delicatessenwinkel. Dat was, hoe heet die ook al weer? Hij heeft nu een rijschool aan het eind van de straat. Van La Court. Han la Court [kruidenier, nr. 1]. En daar moest je als er een verjaardag was weleens een paar bonbons halen. En toen, weet ik nog, toen had ik stiekem één bonbon geproefd. En ik kwam thuis en dat klopt niet, zei mijn vader. Ja, ik zei: "Nee, echt niet, die zak is dicht geweest", en hij is er naar toe gegaan. Nou, toen heb ik hem wel op mijn bliksem gehad. Ik had echt wel een bonbon gepikt, maar dat dorst je natuurlijk niet te zeggen, maar ik weet het nog wel.

I-1: Was er toen geld voor wel?

G: Nou, dat waren dan bij verjaardagen, daar werd dan vaak voor gespaard. Of op een andere manier werd dat toch wel apart gelegd, want er was echt geen geld om. Ja, want met vijf kinderen en dan: mijn vader werkte alleen. Want tegenwoordig werken man en vrouw, maar toentertijd was er ook maar weinig. En wat je dan bij ons in de straat heel veel had dat mensen die werkten voor de conservenindustrie. En er waren ook vrouwen, die hadden een breimachine in huis staan en die werkten voor Van Wijk of wat dan ook. Dan breiden ze sokken of truien of wat ook.

I-1: Van Wijk, is dat de fabriek die ook op de Hogewoerd stond als dekenfabriek?

G: Van Wijk, ja. Later heeft hij ook nog aan de Nieuwe Vaart gestaan. Op de Kanaalweg, zeg maar. Daar hebben in de oorlogstijd ook nog Duitsers in gezeten.

I-1: Maar die dames breiden sokken voor die Van Wijk van de dekenfabriek?

G: Ja, Van Wijk of, maar het kan ook Leembruggen zijn. We hadden hier natuurlijk Clos en Leembruggen.

I-2: Die zitten nu bij Nieuwe Energie.

G: En dan had je ook nog die [onverstaanbaar] fabriek, hoe heette die nou ook alweer? Dat zal mijn vrouw wel weten. Maar ja, je had hier natuurlijk veel textielindustrie. Dat kon je ook heel goed zien. Als je langs het Rapenburg liep bijvoorbeeld, dan kon je precies zien wat voor kleur dekens ze aan het maken waren of andere dingen of wol. Want de ene keer was het water helemaal blauw en de andere keer weer rood en dan had het weer, dan was het zwartig. En het stonk altijd als de pieten. Want het rook altijd naar rotte eieren. Want als je daar nu langs komt, dan sta je er echt van te kijken hoe dat veranderd is.

Want als jongen zijnde ging ik daar heel vaak op die kant liggen en dan haalde ik er kleine varentjes uit, want er groeiden allerlei bijzondere plantjes in die walkanten. Nu nog wel, maar toentertijd waren ze.

I-1: En wat deed u met die plantjes dan?

G: We hadden in de Rijndijkstraat ook nog een klein tuintje en dan zette ik ze in de tuin. Sommige dingetjes deden het en andere gingen gewoon dood.

I-1: Soort hobby van u was dat?

G: Ja, dat is nou nog een soort hobby van me eigenlijk. Ik heb er altijd interesse in gehad.

I-1: Maar dat kwam van huis uit misschien, omdat uw vader ook een tuinderij had?

G: Ja, en mijn vader heeft dus ook, toen hij weer eenmaal op de scheepswerf werkte, heeft hij ook nog altijd een tuin gehad. En later heeft hij ook nog een volkstuin gehad. Maar dat kon hij op een gegeven moment niet meer bolwerken, want mijn vader had verschrikkelijk veel last van zijn rug gehad. Hij had ischias. Dus toen heeft hij zijn tuin weg moeten doen. Dat ging hem wel aan zijn hart hoor. Maar daarvandaan hadden wij ook als voordeel dat wij in oorlogstijd hebben wij eigenlijk geen honger geleden. Want mijn vader die had voordat hij naar Duitsland ging, had hij al een hoop aardappels in huis gehaald en kolen en rapen en wortelen en uien en noem maar op. De hele zolder lag bij ons lag vol. We lagen eigenlijk tussen het eten te slapen. Ja, we hadden alleen maar een zolder en daar sliepen vijf kinderen. En aan de voorkant was een ouderkamer en op die zolder sliepen we met z'n vijven. Maar we hadden ook en dan had ie in de tuin, thuis ook nog een bed gemaakt, dus een kuil. En daar had hij aardappelen en alles op gegooit. En op de tuin aan de Does in Leiderdorp, daar had hij ook nog een grote kuil met allerlei etenswaren. Worteltjes, krootjes, nou, noem maar op, al wat je 's winters op kon kanen. En dan ging m'n moeders vader [Dirk Snoeker], die ging dan, als het nodig was, naar die tuin en ging wat we moesten gebruiken, dat ging ie dan ophalen.

I-1: Dus er was ook nog een andere opa en oma van moeders kant. Die woonde ook in de buurt?

G: Die woonde in de Piet Heinstraat nummer 1 [=2]. Ik zal het nooit vergeten. In een piepklein huisje.

I-1: Die kwamen ook regelmatig bij u over de vloer of niet?

G: Nee, ik moet zeggen, mijn opa is vrij vaak bij ons geweest, dat was ook een tuinder. Want die had een klein handkarretje en die kweekte dan dahlia's. En als die dahlia's dan bloeiden, dan zette hij ze in zijn karretje in een emmertje en dan ging hij ze uitventen. Weet je wel?

I-1: U zei net ook: wij woonden op de zolder in de Rijndijkstraat, wie woonde dan beneden, want..

G: Daar woonden wij.

I-1: Oh, toch wel.

G: Dat was het woongedeelte. Beneden, dat was een kamer, een bedsteetje en een achterkamer. Wij hebben dan ook nog een tijdje een stiefgrootmoeder, van mijn moeder in huis gehad. Die is bijna 100 geworden.

I-1: Een stiefgrootmoeder?

G: Ja, en die heeft nog in dat alkoofje tussen die twee kamers. Want vroeger was het zo, de voorkamer was eigenlijk de nette kamer. Want daar stonden de mooie spullen voor zover de mensen spulletjes hadden, stonden daar de mooie spulletjes in.

I-1: En alleen op zondag en feestdagen?

G: Of als er toevallig wat was. Maar wij hadden een vrij grote familie, dus dat kon in dat kleine voorkamertje kon dat niet.

I-1: Maar wat fijn te horen dat u als gezin nooit honger heeft geleden.

G: Nee, ik moet zeggen, ik ben heel vaak, want ik heb het ook met kameraadjes wel meegemaakt. Die hebben echt wel honger gehad. Ik ben dan ook vaak meegegaan als ze dan gingen bietsen, dat heette dan bietsen. Dan gingen we de boel af en ik weet nog één adres, dat was in de Verdamstraat. Daar woonde de directeur van de meelfabriek, de heer Bol [ir. H.A. Bol woonde Burggravenlaan 4]. En die jongen, die zoon van hem, dat was dan ook nog een beetje een kameraad van ons. En daar gingen we ook weleens langs en dan kregen we een sneetje brood. Enne, ik had ook nog eens dat ik met een vriendje aan het bietsen was op de Hoge Rijndijk, kwam er op een gegeven moment een Duitser naar voren. Nou ja, ons Duits, als kind zijnde pak je natuurlijk al gauw een beetje Duits op. "Haben Sie noch Kuchen für ons?" Nou, kom maar mee. Moesten we naar achteren en moesten we zijn fiets schoonmaken. En toen hadden we zijn fiets schoongemaakt en toen kregen we een snee brood met dik kaas erop. Nou, dat was toentertijd, ja, ik had geen echte honger, maar dat was wel een smulpartij.

I-1: Werd er ook weleens eten geruild? Ik kan me voorstellen, jullie hadden veel aardappels en kolen.

G: Nou, daar kan ik je ook nog wel wat over vertellen. Want wij hadden op een gegeven moment hadden wij een tante van me, die woonde op de Oude Rijn ook op kamertjes, die hadden een soort chochohondje gekocht. Dat was toentertijd een ras, net zoals je nou hebt, dat zag je vrij veel. Op een gegeven moment ging dat niet helemaal lekker; ik geloof dat die huisbaas, die wilde dat niet. Ik weet het niet, maar op een gegeven moment, wij kregen dat hondje. Mijn oom, die werkte dan toentertijd bij dat was ook zo'n conservenfabriek de Vita, op het Levendaal. En die maakte diepvries-spinazie en noem maar op. En toen kregen we dan, bij die hond, omdat we die hond namen, een pak diepvries erbij. Een pak spinazie, ik zal het nooit vergeten. Maar ja, een hond moet ook eten. Dat ging natuurlijk niet, want wat die

hond at, dat kon mijn jongste broer bij wijze van spreken wel gebruiken. Dus op een gegeven moment toen was er iemand en die werkte toevallig ook bij de Vita. Die hond ging naar hun en dat was die knul, dat was ook nog een vriendje van me. Dat is later nog een bekende Leidenaar geworden. Ene Vogelenzang [zoon van E.A.Th. Vogelenzang, kettingsmid, Rijndijkstraat 40?], die zat ook veel in de zwemwereld. En die mensen namen die hond over en toen kreeg mijn vader geloof ik ook weer twee pakken diepvries-spinazie voor. Maar bij die familie werd die hond ook teveel en die ging naar een familie Gozen. En die hebben hem lekker in de pan gestopt. Ja, die hebben die hond opgegeten.

I-1: Ja, in die tijd was dat natuurlijk.

G: Er werden honden van de straat af gehaald en die werden ook geslacht en die werden ook opgegeten. Want achteraf, ik werkte toen ik bij mijn baas kwam werken, toen werkte er ook een oude buurjongen van me, Izak van Rijn, en die vertelde: "Wij hebben lekker twee van jullie katten opgegeten". Ja, en er wordt beweerd dat een kat lekkerder is dan een konijn. En daarvandaan is het ook zo dat als je een konijn koopt, ik weet niet of het tegenwoordig nog is, bij een poelier moet altijd zijn poten er aan blijven zitten. Want een kat heeft nagels en een konijn niet.

I-1: Oh, ja? Dat heb ik nooit zo gehoord, jij?

G: Ja, dat is echt. Want als dat ding geslacht is, ja, iemand die het weet die ziet het misschien wel. Maar denk je dat ik zie dat het een konijn of een kat is? Als die poten er nog aanzitten, zie je het wel. Als je nagels ziet, dan is het een kat.

I-1: Nee, nooit zo bij stil gestaan.

G: Het is echt waar. En daarom was het bij een poelier verplicht dat de poten er aan moesten blijven.

I-1: Nu u dat vertelt kan ik mij dat voorstellen.

G: Er waren bij wijze van spreken ook mensen en die zeiden: "Ik maak die kat dood en ik breng hem bij de poelier". En dan kregen ze misschien er nog wat voor.

I-1: Het is wat. Hoe reageerde u daarop, toen die jongen zei van: wij hebben twee katten van jullie?

G: Maar ja, dat was al vele jaren later. Nou, want weet je wat het is? Ik had al zo vaak van die dingen gehoord. Dat was heel gewoon, want in de oorlog hoorde dat wel meer. Wij hebben gisteren een kat opgegeten. Ja, nou vind je dat gek, maar toentertijd...

I-1: Ieder vecht voor zijn eigen haggie, hè?

G: Toentertijd was dat zo. Dat is net eender, dat je eigenlijk iedere dag in die polders rond liep te stekken om te kijken of je nog iets zag. Te kijken wat je tegenkwam wat bruikbaar of eetbaar was. Want dat nam je allemaal mee. Dat je daar soms een ander mee dupeerde, en gelukkig was het winter. Je hoefde niet bang te zijn dat de koeien of wat dan ook de straat op zouden gaan. Maar ik heb praktisch alle hekken gesloten [gesloopt?] in die polder. Ja, en je liep tussenbeide helemaal niet op je gemak hoor. En als zo'n boer dat natuurlijk in de gaten had, dan kwam ie je achterna, dan was het. En dan had je vooral naast zo'n fabriekje van Smit wat je daar had. Je hebt daar ook nog een fabriekje gehad van [onverstaanbaar] en daarnaast zat een boer Vreeburg, nou, die was ook niet zo makkelijk hoor, als die je achterna kwam. En daar heb ik ook nog een verhaal over. Ik weet niet of ik dat al verteld heb. We waren met een hele kluit van die jongens. We hadden ook altijd die jongens van alle grachten en Levendaal en zo. Die gingen ook altijd. Want wij waren natuurlijk als straat zijnde. Want als je vroeger zei dat je uit de Rijndijkstraat kwam, nou, dat kon niet anders of dat was tuig. Dus wij hadden natuurlijk veel jongens van de grachten en zo, die gingen ook met ons mee. Want als je tussenbeide zag als we aan het slootjespringen waren, nou, ik zal

niet veel zeggen, maar tussenbeide hadden we weleens misschien wel 50, 60 man, dat je slootje liep te springen. En dan was het: wat we tegenkomen, komen we tegen, maar we gaan er overheen. En wie er niet overheen gaat, die wordt erin gegooid. En dat gebeurde dan ook. Maar op een gegeven moment waren we ook in die polder geweest en we komen terug en lopen langs die schuur van Vreeburg. Dat was een flinke schuur, nou, ik denk ie zeker zo groot was als hier die twee kamers en daar zat een gaatje in. Nou, wij in dat gat kijken. Nou, toen zagen we: daar zat een heleboel hout in. Joh, daar gaan we morgen dat hout eruit halen. Nou, ik zal je vertellen: ik kom de andere morgen, toen stond er alleen nog een achterkant en het dak. En wat ik dan ook nooit vergeet: ik heb er toen nog een spons en een zeem opgeraapt. En daar was mijn moeder weer verschrikkelijk blij mee, want die kon je ook niet meer krijgen.

I-1: Maar toen hadden anderen dus 's nachts al het hout weggehaald?

G: Ja, en ik weet bijna zeker wie dat gedaan hebben. En toen die andere dag, toen was diezelfde, die ene Vogelenzang waar ik het net over had, die was ook weer met me meegegaan. En we komen er en: jeetje, moet je nou eens kijken. Nou ja, ze hadden nog een paar dingen laten liggen. Er lag nog een hele grote dikke bint en daar hadden we een touw omheen gedaan. En dan had je hier het water, dan kreeg je dat en ik weet nooit meer hoe dat weggetje heette, dat laantje heette. Ze zeiden het Laantje van Bij, maar daar geloof ik niks van. En dan had je aan de andere kant weer een sloot, dus dat weggetje lag tussen twee sloten in. En ik had die bint en ook een touw er omheen op die andere sloot gegooid en die stond weer in verbinding met de sloot achter de Rijndijkstraat. Want wij hadden een open riool. De riolering kwam gewoon uit in dat slootje. Dat molentje wat aan de Nieuwe Vaart staat [Roodenburgermolen], die staat er nu nog, pompte dat water er allemaal uit. Dus dat was eigenlijk de voorziening van het waterpeil. Nou, en we hadden net die balk op de sloot gegooid en toen kwam er een agent. En er waren al nog meer mensen erbij gekomen natuurlijk, die liepen te slopen en zo. En ik weet nog goed dat die agent, er waren ook jongens bij die een persoonsbewijs hadden. Want je moest toentertijd met 16 of 18 jaar, dat weet ik niet meer, moest je een persoonsbewijs hebben. Die politieagent heeft toen die persoonsbewijzen allemaal ingenomen. Ja, en dan werden die mensen opgepakt en als het eventueel zo was dat ze er oud genoeg voor waren, nou, dan gingen ze in de regel zo op transport naar Duitsland.

I-1: Maar u was veel jonger.

G: Ja, toen de oorlog afliep, wat was ik in '45?

I-1: Negen, nee, twaalf.

G: Twaalf ja.

I-1: Want toen de oorlog afgelopen was, toen ging u weer terug naar school. Want u zat op de benedenschool. Daar heeft u een paar jaar op gezeten. En toen de oorlog afgelopen was, bent u toen weer teruggegaan of naar een andere school?

G: Nee, ik ben weer teruggegaan naar de Langebrug, daar heb ik uiteindelijk, want we zijn toen verhuisd naar de Kooi.

I-1: Waar heeft u toen gewoond in de Kooi?

G: In de Lombokstraat nummer 63. Want we keken zo uit op dat herdenkingsnaaldje wat daar staat. Dat is tegenwoordig ook voor 5 mei een herdenkingsplaats.

I-1: Weet u ook nog de reden waarom de familie toen verhuisd is uit de Rijndijkstraat naar de Lombokstraat?

G: Nou, dat is heel duidelijk. Dat was om gezondheidsredenen van m'n moeder. Het was er zo vochtig. Dat boven bij mijn moeder op de slaapkamer groeiden gewoon paddenstoelen in

de hoek. Dat weet ik ook nog wel, dat is echt gebeurd. Nou, en toentertijd, nou zou je misschien zeggen: ja, maar dat klopt eigenlijk niet. Maar toentertijd, toen had je nog ook een veel grotere woningnood als nou en toen was het zo, toen werden er ook huizen gevorderd. Als jij bijvoorbeeld in de oorlog fout was geweest, dan kon het zijn dat je uit je huis werd gezet. En je huis werd beschikbaar gesteld aan iemand die er behoefte aan had. Dat was met dat huis van ons ook. Wij, ik ben de naam van die mensen vergeten die er in gezeten hebben, maar die er toen in woonden, dat schijnt één of andere politiefunctionaris geweest te zijn; of het nou een agent geweest is of een hogere politieambtenaar, dat weet ik niet meer. Maar in ieder geval: die moest er toen uit en het huis werd aan ons toegewezen. Ja, en accepteerde je het niet, hij werd toch gevorderd, dan kwam er een ander in. Dus dat was om reden dat degene die er in gezeten had, die was fout geweest. Wat ze toen fout noemden. Daar heeft mijn moeder nog in gewoond tot, ze is daar uiteindelijk ook gestorven. I-1: En hoe was dat voor u om als 12-13-jarige jongen van de Rijndijkstraat, uit uw vertrouwde omgeving, naar...

G: Nou, in de Kooi ben ik eigenlijk nooit geaard. Ik heb daar nooit mensen gehad die waar ik meer contact mee had. Wel een paar mensen waar ik dan 's avonds mee naar de avondambachtsschool ging; dan liep ik daar naartoe. Maar daar had ik verder op de dag helemaal geen bemoeienis mee. Ik ging altijd naar mijn oude vrienden toe. En nog weer later, want in de oorlogstijd, mijn neef, die woonde ook twee huizen bij ons vandaan en die speelde natuurlijk ook altijd met ons. Later hebben we nog heel wat jaren ben ik dan bevriend geweest met een kameraad van me. Dus een neef van me. En toen heb ik ook nog een tijd een paar vrienden gehad, die woonden in de Kernstraat. Dat kwam weer omdat ik ging vaak naar de duinen om hagedissen te vangen en die bracht ik dan bij Vivarium Stol.

I-1: Hoe zegt u?

G: Vivarium Stol. Dat is aan de Nieuwe Rijn tegenover het stadhuis. Dat is een aquariumzaak, Vivarium Stol [Vivarium Bufo Marinus, Nieuwsteeg 16, sedert 27-6-1936 Nieuwe Rijn 14, geëxploiteerd door E.C. Stol vanaf ca. 1953]. Nou, en dan kreeg ik er weer een paar waterplantjes voor. Want ik had een stuk of zeven aquariums thuis. Ik vraag me eigen nou nog af waar ze allemaal gestaan hebben, maar ik had ze wel. Maar dan had ik er nog één, een terrarium, dat was mijn eerste aquarium geweest. Dat was zo'n ding, die hadden we overgenomen. Maar die was op een gegeven moment lek geraakt en toen mocht ik geen aquarium meer hebben. En daar heb ik nog een tijdje een beetje slangetjes in gehad. Die had ik meegenomen uit Denemarken. Want ik heb ook nog toen ik éénmaal, toen de oorlog dan voorbij was, toen was er op een gegeven moment kinderuitzending.

I-1: Uitwisseling, zeg maar?

G: Nee, dan gingen kinderen naar Engeland. Mijn zusje is bijvoorbeeld naar Zeeland geweest. Ik ben naar Denemarken geweest. Mijn broer die zou ook naar Engeland gaan geloof ik en dat is toen niet doorgegaan. Maar dat was niet omdat wij er behoefte aan hadden, maar mijn moeder moest toen, die rust nodig had. Ik ben toen een half jaar weggeweest naar Denemarken.

I-1: Een half jaar! Hoe heeft u dat ervaren?

G: Ja, daar heb ik een moordtijd gehad. Dat was een voormalig Duits barakkenkamp, daar waar ik in zat. En ik had er pleegouders wonen, die woonden in Holstebro, dat is op Jutland. En daar ging ik dan weleens een weekend heen. Maar eigenlijk zat ik al die tijd in een kamp. En daar kregen we dan een beetje taalles en een beetje handwerken en zo, weet je wel. En ik zwierf er heel vaak rond in die bossen, want het was een prachtig mooi gebied daar.

I-1: Maar u sprak de taal niet, dat was geen probleem?

G: Dat was echt geen probleem. Dat zou ik tegenwoordig niet meer voor elkaar krijgen, maar je had dan...

I-1: Maar er waren meer Nederlandse kinderen?

G: Ja, in dat kamp, maar ik weet het niet zeker. Ik moet ergens nog een foto hebben waar die hele groep op staat. Maar er zaten ook kinderen bij van, nou, achteraf vraag je je weleens af, nou ja, die hebben natuurlijk een kadootje gekregen. Want er zaten ook een paar jongens bij, die vaders waren advocaat. En ik neem aan dat die echt geen honger hebben geleden. Tenminste, dat weet je natuurlijk nooit zeker. Maar ik weet nog wel, in dat kamp waren een heleboel dingen, want er lag ook veel Duitse rotzooi of zo, want ik heb daar eigenlijk nog een beetje fietsen geleerd. Want ik had vlak voordat ik naar Denemarken ging, had ik uit de Nieuwe Vaart nog een fiets opgebaggerd en daar zaten twee achterwielen in. En m'n vader had net in die tijd een bon gekregen voor een Franse fiets. Maar dat waren fietsen met handremmen. En m'n vader was hartstikke blij met die fiets, want die zag er nog redelijk goed uit. Dus die heeft zo'n achterwiel in zo'n Franse fiets gezet. En dat wiel, dat uit die Franse fiets, die kwam in mijn damesfiets. Ik had een fiets met een gewoon wiel en een terugtraprem en mijn vader had ook een terugtraprem. Daar lag ook heel veel houten binten en zo. Het is jammer, nou zou je zeggen: daar hadden ze een filmpje van moeten maken. Want we hebben hele lange loopgraven gemaakt en allemaal platen er overheen en dat weer toegedekt. We hadden een heel gangenstelsel gemaakt en met die balken een hele hoge toren. Ik denk zeker wel vijf, zes meter hoog. Ja, dat was allemaal prachtig.

I-1: Dat was de plek die u de vorige keer al vertelde vanuit de Kernstraat, de Verdamstraat naar de Nieuwe Vaart, een soort driehoekgebeuren?

G: Ja, dat was het driehoekje, maar dat was meer een stukje ontspanningsterrein. Dat was net eender als de Nieuwe Vaart. De Nieuwe Vaart was vroeger eigenlijk voor zeg maar vooral die Oranjegracht, noem maar op, voor al die grachten en het Levendaal. Voor die hele omgeving was dat eigenlijk het uitgaansgedeelte. En daar namen die vrouwen die namen handkarren mee. Die grote bonen, zaten ze die grote bonen te doppen, en boontjes schoon te maken, worteltjes schoon te maken en uien te pellen. Dat was dan om bij te verdienen. En dan had je ook, in die tijd was een gitaar heel erg in opkomst. En daar waren ook mensen die hadden dan zo'n klein accordeonnetje, weet je wel? En sommigen konden er verdomd leuk op spelen en dan was het best gezellig. En dan had je dat driehoekkie, dat was eigenlijk een stuk dat lag, dat was net zo'n overgebleven puntje. Dat was echt een driehoek stukkie grasveld en dat was ook altijd hartstikke druk. En daar kwamen die mensen en deden hetzelfde als aan die waterkant de Nieuwe Vaart dan deden. Het was natuurlijk ook zo, daar hebben heel veel Leidenaars hebben daar zwemmen geleerd. Dan kregen ze een touw om d'r lijf en dan het water in en dan zwemmen. Het is verschillende keren geweest dat ze er bij moesten springen om er één uit te halen hoor!

I-1: En kon u ook zwemmen?

G: Ik kon niet zwemmen. Want ik heb nog zwemmen geleerd in de Meerburgerwetering. Bij het spoorbruggetje wat je daar hebt. Daar had je een zandplaat liggen en op een gegeven moment denk ik: verrek, toen was het ja, op z'n hondjes zwemmen. Weet je wel, ik kon niet zwemmen, maar op z'n hondjes. Je kan wel begrijpen van die kant naar die kant kon ik overzwemmen. Ik denk: verrek joh, als ik nou in de Nieuwe Vaart, dan moet ik dat toch ook kunnen? Dus ik zwem de Nieuwe Vaart over en ik kwam aan de overkant.

I-1: Oh, wat goed!

G: Maar ik ga terug en ik ben halverwege en ik ken die knul nog zo bij zijn naam: Joop Soupart. Ze hadden vroeger een steenhouwerij op de Hoge Rijndijk [F.L.J. Soupart, Hoge

Rijndijk 43] en die pakt me beet en die gaat op m'n schouders staan en die geeft me een trap naar beneden. Ja, ik stond echt met m'n voeten in de bagger en ik kon eigenlijk niet zwemmen. Dus toen kwamen we aan de overkant, toen heeft die knaap, die heeft een pak slaag van die andere jongens gehad. Nou, dat is echt niet leuk geweest.

I-1: Maar terecht, denk ik. Zo voor hetzelfde geld was u verdronken.

G: Want diezelfde Joop Soupart, die heeft met de bevrijding, want toen hadden de mensen die hadden allemaal bepaalde dingen. De één die liep als cowboy, de ander had weer een revolver op zijn heup hangen. Want er waren natuurlijk ouders zat, die hadden in het verzet gezeten en die hadden een revolver, weet je wel? Dat was wat, want die hadden dat. Maar Joop Soupart, ik weet nog goed...

I-1: Hoe noemt u hem nou? Soupart?

G: Soupart. Die hadden een steenhouwerij op de Hoge Rijndijk en die knul, daarom ken ik hem nou nog zo goed. Want op een gegeven moment had je, toen had je, het is nou geloof ik nog een garage of er zit misschien, dat is ook in de Verdamstraat. En die garage was pas gebouwd en toen reden de Duitsers nog op paarden. Ja, daar had je echt nog paardenvolk. We liepen daar vaak in de stal rond en op een gegeven moment gaat er een mitrailleur af. Ja, wij schrokken natuurlijk. Maar die Duitser pakt die mitrailleur beet en die geeft er een klap mee, want dat ding was onverwachts afgegaan. Hij had hem schoon zitten maken of wat ook. En toen sloeg ie de kolf eraf. En dat ding geeft die een zwiepert en toen heeft ie Joop Soupart hem nog meegenomen. En toen dat soort optochtje was na de oorlog, heeft hij nog heel trots met dat ding op z'n rug rondgelopen. En dat zijn van die dingen, ja, voor jullie zegt dat niks, maar dat zijn dingen, dat vergeet je nooit. Vooral natuurlijk omdat je in die loods was en dat ding begon te schieten. Ja, meestal als er geschoten werd was er wat aan de hand. Maar er was toevallig niks aan de hand, want hij zat dat ding schoon te maken.

[Pauze]

I-1: Bent u weleens bang geweest?

G: Nou ja, ik denk bijna iedereen vaak, enne, ook natuurlijk bang in de vorm van: je ging dingen doen waarvan je wist dat dat niet mocht. Ik had bijvoorbeeld samen met m'n broer, dan gingen we in de spertijd, want dan was het meestal ik geloof om 8 uur of 's avonds 6 uur, dat weet ik niet meer, maar dan mocht je eigenlijk niet meer op straat wezen. Dus dan was het lekker stil en dan hadden weinig mensen in de gaten wat je aan het doen was. En ik weet nog goed, dan gingen we 's avonds met mijn broer met het hakmes liepen we over een slootje heen achter ons huis en dan gingen we naar het gymnasium en in die tuin daar groeiden allemaal boompies die voor ons [onverstaanbaar] waren. Dus we namen een hakmes mee en groeven een beetje de worteltjes weg en hakten de worteltjes door en de takkies eraf en met de boompies mee naar huis. Maar daar tegenover, daar had je een villa staan, dat was van de familie Van Wijk [J.G.J. Verhey van Wijk, Burggravenlaan 11].

I-1: Van de dekenfabriek?

G: Van de dekenfabriek. En voorzover ik nou nog weet was die half bezet door Duitsers en voor de helft woonde de familie Van Wijk er nog in. En op een gegeven moment was het natuurlijk zo, dat je was zo verschrikkelijk bang dat die Duitsers dat zouden horen, want die waren gek op alles wat groen was, want dat was allemaal camouflage. Dus terwijl ik aan het hakken was, een paar klappies, eerst even kijken of die Duitsers niet tevoorschijn kwamen en totdat je dat stammetje op je nek nam. En dan liep je met z'n tweeën hard hollend naar huis en dan werd dat stammetje neergegooid. En die zaagden we dan met m'n oma's hamer in brokkies voor de kachel. En de takkies die werden al gauw, want die waren de andere dag al vertrokken. Want de vrouwen die waren bezig geweest. Die wisten natuurlijk wel dat hier

en daar aan het hakken en kappen waren geweest en die namen die takkies mee. Die gebruikten dat weer voor de Wonka-kacheltjes. Dat waren dingetjes die, sommige smeden maakten ze, weet je wel. Je had ook metaalfabrieken die maakten Wonka-kacheltjes en dat waren dingetjes daar kon bij wijze van spreken op kleine stukjes hout kon je dan wat koken. Het was te klein eigenlijk om als verwarming te gebruiken, maar om te koken functioneerde dat als de pieten, dat ging hartstikke goed. Nou ja, dat werd dan opgeruimd. Je vond eigenlijk, tegenwoordig zou er een hele hoop rotzooi achterblijven, maar toen was het brandschoon want de kleinste houtjes werden meegenomen. Nou ja en hetzelfde, voordat mijn vader dan naar Duitsland ging, die kroop naar de Nieuwe Vaart; daar stonden allemaal iepen, ik denk dat er niet veel van over zijn. En dan klom die zo'n boom in en dan zaagde die er een paar van die grote takken uit en dat was hetzelfde verhaal. Dan stond ik beneden, alle kleine takkies eraf en de dikke en dunne die namen we allemaal mee naar huis. En die kleine takkies, die werden door de vrouwen weer meegenomen. En dat was dan één van die dingen, want terwijl je dat aan het doen was. Het was helemaal niet zo gek, dat, want dat had je: op de Nieuwe Vaart patrouilleerde heel vaak de Feldgendarmerie, dat was, ja, een soort dat je nu de MP zou noemen, militaire politie. Dat waren dan die lui die hadden zo'n ovaal bord op hun borst hangen. En dat waren geen lekkere lui hoor. Want als die het één of ander hadden, dan stonden die algauw klaar om hun pistool of geweer te pakken, enne...

I-1: Heeft u weleens nare dingen gezien, dat er mensen...?

G: Jazeker wel. Ik heb ene keer gezien, ook tijdens een razzia, werden wij, ik geloof dat het op de Zoeterwoudseweg heette. Keek je zo uit op de trambaan van Leiden naar Den Haag. Daar stonden we bij elkaar gedreven als het ware op een terrein van een houthandel en toen heb ik ook gezien dat er iemand die vluchtte in de richting van de trambaan. En dat er een Duitser stond, ver bij ons vandaan hoor, want ik kon amper, ik heb het schot nog gehoord. Toen heb ik ook gezien dat ze op die man schoten en die heb ik ook zien vallen. Ik weet nooit hoe het afgelopen is, of ie ook doodgeschoten is of wat ook, maar dat heb ik ook wel gezien. En dan natuurlijk dat geschreeuw van die Duitsers. Die hadden dan die mensen bij elkaar, want kind en alles werd opgepakt. In het begin lieten ze kinderen altijd nog wel lopen, maar wat gebeurde er dan? Die kinderen een paar straatjes om en als ze dan iemand zagen fietsen, zeiden ze: pas op, er is razzia en dan ben je je fiets kwijt. Of je wordt opgepakt en zo. Dus je ging als het ware de mensen waarschuwen. Nou, en die gingen dan bij iemand naar binnen of zo. En dat waren dan ook momenten dat en dan liepen die lui die dan zo'n bij elkaar gedreven massa eigenlijk in bedwang moesten houden. Nou ja, je ziet tegenwoordig wel met relletjes op straat hoe dat dan allemaal gaat. Maar toentertijd was het natuurlijk zo, ja, een Duitser met een geweer. En het gebeurde meerdere malen dat er geschoten werd. En dat waren dan ook momenten dat je je eigen dan echt niet prettig voelde. Dat had je best wel meer momenten. Dat heb ik toentertijd ook verteld, dat ik een keertje, bij dat driehoekje had ik een heel groot schepnet gemaakt en met een jutezak er aan genaaid en daar ging ik op vissen. En toen was ik op een gegeven moment in dat driehoekje, dat was een stuk water dat was nogal vrij breed en toen was ook met dat net bezig geweest. En ik loop zo met dat net op mijn rug en loopt daar een zootje van die Duitsers en die zijn met een oefening bezig. En ik draai me zo om en loop zo te kijken en ik loop tegen zo'n Duitse officier aan. Nou, z'n hele uniform onder de bagger. Toen heb ik een pak slaag gekregen, nou, dat is echt niet leuk meer. En dat zijn dan dingen, ja, natuurlijk ben je dan bang.

I-1: Ja, ik wou net zeggen: het idee alleen al.

G: Ja, een Duitser, ja. Er waren ook zat goeie Duitsers bij hoor. Want ik weet wel dat...

I-1: In welk opzicht noemt u dat goede Duitsers?

G: Nou ja, wat ik ook weleens verteld heb, dat ze bijvoorbeeld met dat koken veel meer kookten. Dat was daar in die Kernstraatschool, daar lagen ze ook. En daar hadden ze dan in die keuken, daar werd zoveel gekookt, daar hadden misschien die Duitsers zelf wel drie keer van kunnen eten. En dan werd daar, wat er over was werd dan verdeeld en dan kreeg iedereen. Als je met een pannetje of een dingetje kwam, dan werd dat zo in, dat werd dan echt verdeeld. En ik denk dat toentertijd, die Duitsers die hebben dat gewoon bewust gedaan. Dat is niet dat ze zeggen: we hebben het toch over, geef maar. Nee, die hebben bewust veelsteveel gekookt.

I-1: Want u heeft nooit gebruikt gemaakt, moeten maken van de gaarkeuken?

G: Jazeker wel. Natuurlijk wel. Want wij hadden wel een hele hoop eten, maar je moest er ook vooruit kijken. Want wat je gebruikt, dat raakt op. Dus je keek wel vooruit en ja, dat had je dan ook. En mijn opa, die kwam natuurlijk ook vrij vaak bij ons en als die bij ons was at ie natuurlijk ook mee. Die hadden zelf ook helemaal niks. Want die hadden geloof ik nog vier kinderen thuis in die tijd. Enne, dat had je wel meer. En er waren er ook bij, dat als ze dan 's morgens met het ontbijt, dan aten ze natuurlijk op hun kamer en dan gingen die ramen open en dan werden er zo een paar sneeën brood naar het publiek gegooit. Maar ik heb ook weleens meegemaakt...

I-1: Wie, eventjes, wie gooide dat naar buiten?

G: De Duitsers.

I-1: De Duitsers.

G: De Duitse soldaten. Die zaten aan het ontbijt en dan stonden er al een hoop mensen op het schoolplein.

I-1: Die wisten dat ze dat wel deden?

G: Die wisten dat, nou, dan ging het raam open en soms zat er van snoep of wat ook bij.

I-1: Nee, maar ik kan me voorstellen dat u dat goede Duitsers noemt, want je hebt allemaal een beeld van slecht, slecht.

G: Die mensen, er was ene Duitser bij, die konden wij goed en ik heb die man menigmaal zien huilen. Ik weet nog goed dat die man Conny heette. Ja, en de aanleiding waarom of ie dan huilde, dat weet ik niet. Want het kan ook zijn dat, laat me zeggen dat hij familie had in Bremen of wat ook. En dat dat toentertijd met die vliegtuigen platgegooid is en dat hij daar zijn familie slachtoffer van was. Dat zou heel goed kunnen. Dat weet ik dus niet. Maar dat weet ik wel. Dus ook een Duitser kon verdriet hebben.

I-1: Ja, het zijn ook mensen ja.

G: En je moet maar zo rekenen: er zijn er ook zat, dat is net zo goed als onze mensen naar Indonesië gestuurd werden. Als je niet vrijwillig gaat, nou ja, goed, dan ga je. Want je had natuurlijk ook mensen die gingen naar Indonesië om onze koloniën te verdedigen. We hadden er niks te zoeken. Ja, wat ze hadden er zat te zoeken om in hun eigen zak te schuiven.

I-1: Want u vertelde in het begin van het verhaal, uw vader was naar Duitsland weggevoerd hè? Hoe was dat voor uw moeder en voor het gezin en zo? Want je vraagt je af, leeft hij nog; je hoorde waarschijnlijk helemaal niks?

G: Weet je wat het is, je had in je omgeving was dat eigenlijk niet zo vreemd. Het gebeurde niet alleen bij jou, maar het gebeurde ook bij de burens. Ja, ik was dan ook maar een kind van twaalf jaar, dus de indrukken van een volwassene die had je eigenlijk niet. Ja, je miste het natuurlijk wel en je vroeg je eigen wel af en we kregen dan wel eens brieven, maar die brieven werden ook gecensureerd. Want je had heel vaak, als je dan een brief kreeg, dan

waren bepaalde regels. Mijn vader mocht bijvoorbeeld niet schrijven dat hij het daar moeilijk had of zo. Dat werd dan doorgeschrapt.

I-1: En hoe was dat toen hij weer naar huis kwam? Kunt u zich dat nog herinneren?

G: Nou, hij heeft dan nog een hele tijd, ik weet ook niet meer hoe snel na de oorlog of ie weer teruggekomen is. Want hij heeft ook nog, want Zuid-Nederland was eerder bevrijd als wij en toen heeft ie daar ook nog een tijdje op een paard en wagen van de voedselvoorziening gezeten. Van de soort van de gaarkeuken. Dat werd ook nog rondgebracht. Maar wat ik dan wel van mijn vader wel eens hoorde, hij praatte er heel weinig over, maar hij heb het in Duitsland had hij het ook niet slecht. Hij is, wat ik begrepen heb, heeft hij ergens in een plaatsje, Han heette dat geloof ik, heb ie gezeten. En daar had ie één of ander baantje bij de spoorwegen. En daar schijnt hij het best wel redelijk goed gehad te hebben.

I-1: Ha, fijn.

G: En toen weet ik nog, hij is vanuit daarvandaan is ie lopend teruggekomen naar huis en ik zie hem nog zo aan komen lopen. Want ik was toevallig net van plan die polder in te lopen en toen zag ik hem in de verte aan komen lopen. En een paar van mijn straatgenootjes, weet je, jongens, die liepen om hem heen. En toen had ie, dat zal ik nooit vergeten, had ie zo'n grote rugzak, zo'n grijze rugzak van de Duitse luchtmacht had ie op zijn rug. En toen dacht die man ons een groot plezier te doen. Had die vol zitten met van die kaken in die blikken die naar beneden werden gegooid, weet je wel, en blikken porc en zo. Nou, in die tussentijd hadden we al zoveel kaken en porc gegeten, nou, het kwam je oren uit zetten.

I-1: Hij dacht goed te doen.

G: Hij dacht ons een groot plezier te doen. En hoe dat dan eigenlijk, dat heb ik mij weleens afgevraagd, hoe is dat dan eigenlijk verder gegaan? Dat weet ik eigenlijk niet meer. Dat is heel gek. Maar dat zijn stukken en dat ben je gewoon kwijt. Hij is natuurlijk wel vrij gauw weer aan het werk gegaan.

I-1: Ja, dat vertelde u, bij de werf.

G: Ja, want zijn baas heb hem niet in de steek gelaten in die tijd dat ie daar werkte, want hij werkte nog bij Boot scheepswerf. En daar kwamen ze van tijd tot tijd weleens een zak aardappelen brengen en ze kregen een zak zout, een baal zout. Nou, dat was ook wat hoor, want de burens wisten dat ook al gauw. Die kwamen allemaal een beetje zout halen.

I-1: Maar wie kwam dat brengen dan?

G: Nou, dat waren personeel van de firma Boot op een handwagen. Ja, want auto's die waren er niet. En de auto's die er reden die reden op, hoe heette zo'n ding ook alweer, dat werd dan op houtskool gestookt. Of ze hadden flessen bovenop liggen, gasflessen. Nou ja, en die kwamen dan weleens aardappelen brengen en zout en dan moest ik voordat mijn vader naar Duitsland ging, nog eens een zak erwtenmeel. Nou, dat was ook nog een apart verhaal, maar goed, enne...

I-1: Wat was er met die erwtenmeel?

G: Nou, op een gegeven moment toen had mijn vader die tuin waar ik het over had aan de Does, maar daar stond ook een grote schuur en daar zat Jan Rodaar en Jan de Jong als ik die namen goed heb. En dat waren dan ook een beetje tuinders en die waren op een gegeven moment een varken aan het slachten. Dat wist mijn vader niet. En die wilde op een gegeven moment bij hun een schop of een hark of wat lenen. Dus die komt daar en die zegt van: ik wil dit of dat. Maar hij overviel ze, want ze waren dat varken aan het slachten. Nou, ze schrokken d'r eigen natuurlijk rot. Enne ja, maar m'n vader die kreeg dan een groot bot mee en een paar stukken vlees dat, hij kwam thuis enne, ik weet nog goed, we hadden zo'n

Salamanderkacheltje en om zoveel mogelijk warmte op te sparen had ie een platte pijp gemaakt, die was zo breed ongeveer. En toen ging ie zeg maar zo'n eindje van de schoorsteen, dan stond dat kacheltje tot bijna midden in de kamer. Enne, nou ja, mijn moeder lag toen al in het ziekenhuis en toen zeg mijn vader: "Nou ja, dan gaan we maar snert koken". Nou, mooi. Dus die platte pijp, hup, die pan met snert. Maar wist mijn vader veel, dus die gaat koken en op een gegeven moment: die pan is vol, want dat meel ging uitzetten. Gooi maar eens een zak erwten in een pan. Pannetje op de platte pijp. Nou, om een verhaal kort te maken, op een gegeven moment stond die hele platte pijp stond vol met pannetjes met erwtensoep en dan ie van dat vlees en zo had ie een soort bouillon gemaakt. Ik geloof dat we wel twee weken snert gegeten hebben.

I-1: Echt waar?

G: Ja, dat zijn dan ook van die dingen en vrij kort erop is mijn vader naar Duitsland vervoerd. Toen hadden ze ook de spulletjes die hij nog op de kop had getikt. Ze hadden nog een paar suikerbieten en zo en die hebben ze ook nog in beslag genomen. Ja, dat zijn van die dingen...

I-2: Wilt u dat we even stoppen?

G: Nee, nee, maar ik zeg, het is net van die snert, nou ja, dat heb ik al aan zoveel mensen verteld, maar daar kan iemand zich geen voorstelling van maken. Hoe dat zat. Nou ja, toen zat mijn vader eenmaal in Duitsland en toen kreeg je ook dat bombardement op de Wilhelminabrug. Dat is nooit gelukt. Want ze hebben hier natuurlijk verschillende dingen geprobeerd te bombarderen, ze hebben alleen maar woonwijken naar de bliksem geholpen. Voor de rest is er niks geslaagd eigenlijk. Maar in ieder geval, toen was er bij ons uit de openslaande deuren in de Rijndijkstraat dan, was een stuk ruit uit geslagen en daar hadden we een stuk triplex of karton voor geslagen. Maar mijn oma die kookte altijd voor een paar dagen, weet je wel, dus als ze dan in dat geval had ze ook één of ander stampotje klaargemaakt. Toen stonden we 's morgens op, dan had ze dat eten voor de andere dag in een pannetje laten staan. Toen was dat karton uit de deur vandaan natuurlijk en ze waren binnen geweest. En toen hadden ze zo dat pannetje met hun handen leeg staan eten, want dat kon je zo zien, de vingers stonden er nog in. Ja, dus op die dag hadden wij. Toen heeft ze wat anders op de kop getikt.

I-1: En wie werden daar van verdacht?

G: Nou ja, achteraf denk ik wel dat het een neef van me geweest is die dat gedaan heeft. Die woonde twee huizen verderop. Maar ja, dat gebeurde overal. Je moest. Het verhaal bij ons in de straat ging dan ook en dat kwam ons op een gegeven moment toevallig ter ore. Dat als het er echt op aan zou komen, dan zouden ze wel weten waar ze moesten wezen. Want me vader werd dan ook nog beschuldigd. En de man die had zich kapot gewerkt om het voor elkaar te krijgen. Maar werd er ook nog van beschuldigd, hij was een soort handelaar, want hij had ook eten zat op die zolder liggen. Als ze dan te weten zouden komen waar dat te halen was, dan zouden ze ons wel weten te vinden. En daarvoor was het zo, als mijn oma, dat gebeurde trouwens toch wel, maar als mijn oma naar haar eigen huis was, dan gingen de bussen met bonkaarten en naaimachine en alles wat waarde had en zo en wat eetbaar was, dat ging allemaal mee naar boven. Maar ook het hakmes ging mee. En je had hem gebruikt ook hoor! Ja, daar ben ik echt van overtuigd. Dat zijn dan ook van die dingen en dan had je nog weleens als je dan 's nachts, over bang zijn, dat je dan 's nachts lag en dan hoorde je, je hoort altijd wel wat in je huis of wat kraken of wat ook. En dan had je echt dat je bang was. En soms dat je ook wel ging kijken wat er was. En dat zijn dan dingen, dat zullen sommige mensen nu nog wel hebben, dat. Sommige mensen zijn vaak ook veel bang 's nachts. En ik maak me nog sterk, ik wil niet zeggen dat het net zo erg is als vroeger. Maar vroeger had je

heel veel mensen en zelfs ook oudere mensen, dat weet ik pertinent zeker, die gingen vóór ze gingen slapen onder hun bed kijken of er niks onder hun bed zat. Dat was echt waar hoor. En vroeger werden de mensen ook onder elkaar banggemaakt. Want vroeger was het dan altijd zo, ja, 's nachts dan komt de boeman. Dat was de boeman; dat hoor je tegenwoordig niet meer. Of de boebaas.

I-1: Want eventjes, uw oma ging dan naar haar eigen huis, want daar had ze kinderen nog wonen, een zoon. Maar u had ook tantes en u vertelde de vorige keer in het kennismakingsgesprek over een tante die fout was, om het zo maar te noemen. Kunt u daar nog wat over vertellen?

G: Nou, die gingen met Duitsers. Want mijn oma, toen mijn vader...

I-1: Dat is een dochter van die oma wel, maar die woonde dus niet meer thuis bij oma thuis?

G: Nee, die woonde bij ons in de straat, twee huizen bij ons vandaan.

I-1: Maar die woonde op zichzelf, die was niet getrouwd of zo?

G: Ja, die was ook getrouwd. Die had ook vier of vijf kinderen.

I-1: Die was ook getrouwd en ondanks dat hield ze het...

G: Ja, ja, dat gebeurt tegenwoordig toch ook?

I-1: Ja, maar ik wilde het nog even horen van u.

G: Maar dat die vent toevallig een Duitser was. Er zaten wel meer vrouwen bij ons in de straat. Een andere tante van me, die ging ook met Duitsers. Maar toch weer op een andere manier als dat zij dan deed. En die tante waar we het nu over hebben, die is ook echt uit haar huis gehaald door de BS en die is kaalgeknipt en haar hoofd in teer gezet. Dat deden ze. En dan moest ze buitenkomen, buiten staan, want iedereen moest dat zien. Ja, dat zijn dan dingen, als familie zijnde, dan sta je erbij en dan is dat toch niet leuk. Want mijn ouders die wilden dat dan ook niet dat ik bij haar naar binnen ging. Maar die kinderen van haar waren wel onze vriendjes. En die oudste jongen, die heeft dan geloof ik nog een half jaar bij ons thuis gewoond. Want toen zijn ze nog een tijdje uit de kinderlijke macht ontzet. Uit de ouderlijke macht. Want mijn oom, die werkte vóór de oorlog al in Duitsland. Toen had je heel veel wat je nou hier met de Turken hebt, schijnt het zo te zijn dat er veel Hollanders in Duitsland gingen werken. Hij was ook bouwvakker, dus hij zal wel in de bouw gewerkt hebben in Duitsland.

I-1: En dat was die man van die tante waarover u net over vertelde. En omdat hij misschien veel weg was?

G: Ja, God zal het weten hoe dat in elkaar stak. En dat had je wel meer, want die onderwijzeres waar ik het net over had, die juffrouw Edelmans, die ging ook met Duitsers. Die heb ik meegemaakt, die had zo'n Canadese kano en die hebben we vaak zat in de Nieuwe Rijn zien kanovaren met een Duitser in de boot. Ja, en achter in de straat, dat was dan wel een vrije meid, die ging ook met 'n Duitser en die had ook nog een kind bij die Duitser. Dat was ook een Duitse officier. Dat zijn dan dingen, maar dat staat in zekere zin staat dat buiten je eigen leven. Die dingen weet je nog wel, maar dat doet je verder niet zoveel meer. Maar andere dingen, ik heb bijvoorbeeld dat heb ik de vorige keer ook wel verteld. Ik heb ook nog eens een keer gehad dat ik op dat plein van de Kernstraatschool liep en dat een Duitser zomaar een bajonet naar me toe gooide. Ja, waarom weet ik nou nog niet. Ik heb half half het idee, ik had een padvindiersriem om. En de padvindery was in die tussentijd verboden. Misschien, ik had echt helemaal niets gedaan! Ik liep er zomaar te wandelen enne ja...

I-1: En hij gooide dat alleen maar en hij zei verder niks, vroeg niks?

G: Hij vroeg niks, hij zei niks. Hij gooide, want ik zie zo nog, want ik liep aan de zijkant, hier had je die keuken en dan had je daar die zijgevel van dat ding. Daar zat een deur in, daar kon je dan in, dat was ook gewoon een in- en uitgang. Enne, ik liep ter hoogte van die deur en hij gooit, nou ja, rakelings langs me heen, zeg maar. En toentertijd gelijk al, waarom doet ie dat nou? Ik was er eigenlijk gewoon verbaasd over. Er was helemaal geen aanleiding toe. Ik had niks verkeerd gedaan. Ik liep niet te zeiken of wat ook. Enne, nou nog dat is heel gek, vraag ik het me af. Het enigste wat ik zou kunnen bedenken die padvindersriem, die was natuurlijk duidelijk herkenbaar want daar zat, die Franse lelies stonden daarop. Weet je wel? Ja, zo zijn er wel meer dingen. Want als ik dan weleens in die polders liep om dat hout te jatten, die hekken te slopen. Ja, dan heb ik daar ook wel eens echt dat ik daar liep dat ik echt bang was dat een boer me zou zien. Zo zijn er wel meer momenten geweest. Sommige dingen ben je gewoon vergeten. Of net zoals je nou zit te praten dat weer effe naar boven komt drijven. Ik word, door elkaar genomen aan de ene kant een rare tijd geweest. Want heel veel dingen, denk ik nou weleens, die zou je nou heel anders opvatten, maar ja, dat komt natuurlijk, je bent ouder geworden. Je kijkt anders tegen andere dingen aan. En dat zijn dingen die je meegemaakt hebt. En heel veel van die dingen: als je dat nu vertelt dan geloven mensen je vaak niet eens meer.

I-1: Is dat zo, ja?

G: Ja, daar heb je hem weer met zijn verhalen. Ja, dat is echt waar. Als ik ga beginnen over mijn jongste tijd dat ik pas begon met werken. Nou ja, ik kwam, het was de oudste motorenfabriek van Nederland. En toen ik daar kwam werken was het in die tijd was het al een hele ouderwetse fabriek. Want wij hadden bijvoorbeeld helemaal geen hijsmogelijkheid. Je moest alles met de hand doen. We hadden een machinepark, een draaibank en een schaaf- en boormachines. Nou, noem maar op. Die liepen allemaal op één motor. In de balken daar liep dan het drijfwerk. Dus met grote schijven en riemen eromheen en die dreven dan alle machines aan. En als we dan 's morgens gingen beginnen, dan wilden we die voorman weleens een hak zetten. Dan stonden we te kijken en als hij dan aan die knop zat, zetten we allemaal tegelijk onze machine aan en dan sloegen de stoppen door. En dan stond, dan was die woest. Dat zijn dingen, ik heb dingen gedaan, ja, dat zegt jullie weinig. Ik heb bijvoorbeeld spiebaantjes staan hakken in scheepsschroeven. Nou ja, daar deed je wel misschien een halve dag over. Misschien nog wel langer. En tegenwoordig zetten ze hem onder een machine en in tijd van twee tellen is het gebeurd. Maar je leerde natuurlijk wel je vak.

I-1: Want u bent vanaf die benedenschool, u heeft daarstraks ook het woord ambachtsschool laten vallen.

G: Ja, dat was avondambachtsschool. Ik heb vijf jaar ambachtsschool gehad.

I-1: Want toen u van die benedenschool af kwam was u zeg maar dertien?

G: Nee, omdat ik drie jaar was blijven zitten was ik vijftien toen ik ging werken. Ik ben in '48 begonnen. En daar heb ik 44 jaar bij diezelfde baas gezeten. [op 23-9-1988 ontving hij de eremedaille in zilver in de orde van Oranje-Nassau wegens 40-jarige werkzaamheid bij Machinefabriek Drakenburgh]

I-1: En waar was dat, die baas?

G: Dat was in de Sumatrastraat. Machinefabriek Drakenburgh. Kijk, daar staat nog een machine waar ik aan gewerkt heb. [miniatuur machientje]

I-1: Oh, wat grappig.

G: Ja, dat heb ik toen gekregen toen ik 40 jaar aan de zaak was. Toen hebben ze dat voor me gemaakt.

I-1: Wat leuk.

G: Dat is een schaaftank.

I-1: Want u bent naar de ambachtsschool gegaan om u te specialiseren om daar bij die fabriek...

G: Dat was smidse machinetekenen. Dus dat was echt tekenen. Dus geen praktijk. Nee, praktijk deed je op je werk.

I-1: En toen u de ambachtsschool afgemaakt heeft, duurde vier jaar zei u net, toen was u 'n jaar of 19?

G: Ja, dat heeft vijf jaar geduurd.

I-1: En toen kwam de dienstdienst?

G: Toen kwam de dienstdienst. Vlak daarop ben ik in dienst geweest. Ik ben 20 maanden in dienst geweest.

I-1: En dat heeft u nog steeds in uw herinnering als een hele fijne tijd?

G: M'n dienstdienst, ik heb prettige tijd, maar ik moet er bij zeggen, ik heb er een jobbie gehad in mijn dienstdienst. Want op een gegeven moment toen was het zo dat, ik stond op wacht en toen moest ik bij de batterijcommandant komen. Want ik heb bij de verslagen veldartillerie gezeten. Nou ja, dat was wat. Want als je op wacht stond en je werd weggeroepen, dan was er altijd wat aan de hand. Dus ik kom daar en hij zegt: "Ik heb je status gelezen en ik zie dat jij metaalbewerker bent". "Ja, dat klopt". Hij zegt: "Nou is het zo, van de geschutsherstellerschool zijn er te weinig mensen af gekomen. En iedere batterij die moet een geschutshersteller hebben. Zou jij je daartoe in staat voelen?" Ik dacht: wacht even, dat is een baantje. Ik zeg: "Ja natuurlijk, luit". Ik had verder van die dingen helemaal geen bal verstand. Dus hij zegt: "Nou, dat is dan voor elkaar; bij deze krijg je, dan ga je bij ons hier...", want wij hadden ook een technische dienst. Ik heb in 't Harde gelegen, dat was een groot legerkamp. En daar zat ook een afdeling technische dienst. Hij zegt: "Dan ga je daar naar die technische dienst en die brengen je wel een beetje bij". Nou ja, die vent had er waarschijnlijk minder verstand van als ik, want ik kom daar en toen kom ik bij een afdeling luchtdoelgeschut terecht. Nou ja, dat heb helemaal niets met veldartillerie te maken. Dus ik heb daar een maand of wat rondgelopen, nou, ik had het daar prachtig. Want ik hoefde niet mee te doen aan velddiensten en noem maar op. En op een gegeven moment zegt ie: "Ja, nou moet je toch een keer in officiële functie". Dus ik kreeg een gereedschapskistje en een oliepompje en nou, de gegevens die je dan had van wat je dan in je vooropleiding had gehad. Daar moest je het dan mee doen en ik wist wel, er zat een rem en een vooruitbrengerrichting op en dat werkt met oliedruk. En dan moest je in de gaten houden dat die pijltjes, die moesten een bepaalde maat hebben. Was dat niet zo, dan was het niet goed. Want dan ging ie te snel vooruit of te snel achteruit. Dus ik had dat pompje en alles bij me en op een gegeven moment dan moet je waarmaken dat jij geschutshersteller bent. Ik had natuurlijk in de metaal gezeten en ook een beetje in de constructie, dus van het een en ander wist je wel wat af. Maar dan hadden we iedere week onderhoud aan die stukken en er waren jongens, die waren [onverstaanbaar]: "Kan je effe komen helpen?" Nou, normaal haalde ik om de week één stuk, die krikte je op, ja, dat zegt jullie weinig, maar dan moest je die benen spreiden en dan kon je een schot aan de voorkant eronder zetten, moest je hem opkrikken. En dan kwamen die wielen vrij en dan haalde je die wielen eraf. Nou, dan ging je dat schoonmaken, nieuw vet erin en de wielen er weer op. Het was wat een weinig werk, maar die jongens vonden dat prachtig. Want die hoefden dan ook niet naar, want we kregen ook vaak bijvoorbeeld onderleg een punt 50. Nou ja, dat is net zoiets als die hulzen nu zijn. En dat is ook een zware mitrailleur. En daar kreeg je zo vaak les in, daar werd je maar zo

doodziek van. Dus die jongens vonden dat prachtig als ze eronderuit konden komen. Ik had wat dat betreft een hoop vrienden. Nou ja, en toen moest ik van tijd tot tijd opruimen. Toen moest ik alle karabijnen en wat er allemaal aan vuurwapens waren. Pistolen en zo moest je controleren en rapport over uit brengen. In wat voor conditie of ze waren en zo. Ik zeg het: wat mijn dienstrijd betreft heb ik, ik hoefde ook niet mee te doen aan velddiensten. Want denk erom: als die jongens velddienst hadden, nou, dat was buffelen geblazen. Want er zat elf man bediening bij een kanon en dan was het wel zo dat als die jongens, dan hadden ze net in stelling hadden gebracht. En dan was het achterwaarts afmarcheren of ze moesten voorwaarts afmarcheren. Net hoe het in elkaar zat.

Ik kon er alleen maar naar zitten kijken, want ik zat daar met de chauffeurs en de koks zaten we dan. We moesten wel altijd mee met velddienst, maar we zaten gewoon een beetje uit ons neus te peuteren en bakkies te vertellen. En dat was als we op kamp waren ook; ik hoefde nooit op wacht te staan. Ik heb vaak van iemand weleens een wacht overgenomen. Want je dacht, god, eigenlijk ken dat toch niet. En die ander jongens moesten dan een schutjesput graven, maar wij gingen altijd in een aanhangertje slapen.

I-1: Moet je nagaan, dat is het betere werk. Ik ga eventjes terug naar de oorlogstijd. U heeft verteld dat u dit zelf uit de sloot heeft gevist. (zie foto)

G: Dat pamflet, ja.

I-1: Het schijnt dat veel van deze krantjes zijn al in het archief van Erfgoed Leiden. Dus op zich was het voor hun niet een extra aanvulling. En meer ook omdat hij in een minder goede staat is. Maar voor u is het natuurlijk een stukje...

G: Ik zie nog zo dat ik het opraap. En die dingen [patroonhulzen], die weet ik precies waar ik ze opgeraapt heb. Die heb ik op de Burggravenlaan opgeraapt, die hulzen.

I-1: Ja, er hebben wel meerdere mensen naar gekeken, maar niemand durft zijn vingers er aan te branden om nou te zeggen, het is dit of dat. Iemand zei wel, je zou eventueel... In Soesterberg is er een legergebeuren. Ik weet niet hoe het heet?

G: Het Legermuseum zou je ook nog kunnen.

I-1: Ze zeiden: dan zou je het daar naar toe moeten sturen, dan weet je misschien wat het zou kunnen zijn. Maar u had zelf ook al twee opties genoemd hè, de vorige keer?

G: Het kan en zeker omdat deze zo beschadigd is, die is waarschijnlijk ook op zijn kop terecht gekomen. Maar ze kunnen waarschijnlijk aan de merken onderop wel zien van welke fabriek het afkomstig is. Dat denk ik wel.

I-1: Maar er is in ieder geval wel een foto gemaakt van het krantje en van de patronen, zodat we die misschien wel bij uw interview afbeelden.

G: Ik heb helaas die granaatscherven nog niet gevonden. Ik heb half het idee dat die op een of andere manier kwijtgeraakt zijn. Ja, op zich vind ik dat best wel erg.

I-1: Dat betekent voor u veel natuurlijk.

G: En ik heb een scherf, die heb ik dan nog wel gevonden, maar dat is waarschijnlijk van Duitse luchtafweer. Een aluminiumscherf, ongeveer zo'n ding. [wijst 7 cm aan]

I-1: Want heeft u in de afgelopen tijd nog foto's voor ons kunnen vinden waarvan u zegt: nou, die zijn zo...

G: Ik moet ergens wat hebben met een paar fotootjes vanuit Denemarken, maar...

I-1: Van die uitzending. Maar die heeft u niet zo om te pakken?

G: Ik zou niet zo één, twee, drie...

I-1: Dan moet u het huis op zijn kop zetten.

G: Dat is net eender, ik heb een album uit m'n dienstitijd. Ik denk dat die in één van die laden daar ligt.

I-1: Maar niet meer uit de jaren ervoor, uit vroegere jaren?

G: Nee, weet je wat het is. Vroeger en zeker in de oorlogstijd was het natuurlijk eigenlijk uniek als iemand een fototoestelletje had. En zeker in de oorlogstijd was er ook geen filmrolletjes of wat dan ook meer te krijgen. Veel dingen ben je natuurlijk in de loop van de tijd kwijtgeraakt. Ik moet ook nog ergens een fotootje hebben van dat ik pas uit Denemarken terug ben en dat ik bij mijn buurman in de tuin sta. En wij hebben, in Denemarken kreeg iedereen die kreeg een skipak en dat was wat! Daar sta ik nog in m'n skipakkie op dat fotootje. Maar waar dat ooit gebleven is, ik weet het niet.

I-1: Goed, ik denk aan afronding. Ik denk dat wij alles hebben gevraagd wat wij heel graag wilden weten. Ik weet niet of jij nog iets specifiek aan meneer wil vragen?

I-2: U had het daarnet over twee tantes die iets met Duitsers hadden. Eén was dan kaal geschoren, maar die ander dat was iets anders?

G: Ja, maar die man, was ome Chris, en die heeft echt in Duitse krijgsdienst gezeten. Ik weet niet of die bij de SS zat of wat dan ook, maar eh...

I-2: Het was dus haar man die dan fout was, niet de tante op zich?

G: Die tante waar ik het eerst over had, die dan kaalgeschoren is, was tante Anna. En die andere die heette Agaath [Anna Agatha den Hollander trouwde 25-9-1929 Hendrik van der Vlist]. Maar die Chris, dat was ook nog een man, die heeft mij ook nog eens op een keer massage gegeven. Want ik was op een gegeven, toen was hij toevallig op verlof en hij was ook van het Rode Kruis. Toen kreeg ik een soort hartaanval. Heb ik een hartkramp gehad volgens mijn huisarts later. En toen heeft mij nog gemasseerd. En ik heb ooit het idee, want ik heb in '87 een hartinfarct gehad. En ik denk dat ik toentertijd in mijn jonge jaren, dat er toen ook al hartproblemen waren. Maar in ieder geval die man, dat was ome Chris, die hebt bij, ja, je had verschillende krijgsdiensten in het Duitse leger. En dat was de Luftwaffe en je had de SS en dan had je ook nog, ik weet niet hoe die groep heette. Maar in ieder geval, die heeft nog in Rusland gezeten, want die heeft nog in Rusland gevochten.

I-1: Dat is die oom met op zijn arm...

G: Nee, dat is oom Jan, dat is een broer van mijn vader. En die Chris is een zwager van mijn vader. Maar die tante, daar heb ik eigenlijk nooit hoogte van gekregen, hoe dat zat.

Die tante An die was echt dik met Duitsers, weet je wel, dat je zegt. En niet met één, maar die had dan meerdere Duitsers. Wat je dan zou kunnen zeggen op het hoerige af. Die tante Agaath was eigenlijk meer van: wat zij doet, dat kan ik ook wel. Er was natuurlijk wel wat te eten.

I-1: Ja, je kreeg natuurlijk wel wat.

G: Zij had dan ook twee kinderen, die zijn ook allebei al overleden. Die gingen ook met Duitsers. Daar mochten we ook niet komen, maar dat was heel anders. Mijn tante Anna was er ééntje van: wat kan mij wat schelen. Die leefde er gewoon raak op los. Maar tante Agaath was altijd meer een beetje van ja, dat je zegt, die deed dat uit nood. Dat ze eventueel nog wat te eten zou hebben.

KORTE INHOUDSOPGAVE INTERVIEW

Start 00.36 werk vader
 4.35 gezin, jeugd
 10.30 oorlog
 12.45 schooltijd
 19.50 winkels, fabrieken
 25.10 oorlog, voedsel
 33.20 optrekken met vriendjes, hout stelen
 38.30 verhuizing, gevorderd huis
 42.40 kinderuitzending
 46.25 ontspanning, o.a. leren zwemmen

Pauze

 51.20 Duitsers, razzia
 1.02.29 vader in Duitsland en de thuiskomst
 1.06.00 voedsel van de baas
 1.09.40 bombardement Wilhelminabrug, inbrekers
 1.13.90 omgang met Duitsers
 1.19.40 werk bij Motorenfabriek Drakenburgh, schoolopleiding
 1.22.35 diensttijd
 1.28.00 gevonden pamflet en hulzen (zie foto)
 1.32.15 “foute” omgang met Duitsers